

AZ ÉRDY-KÓDEX ÉS A VOLF-FÉLE KIADÁS

DIENES ERZSÉBET

1. AZ ÉRDY-KÓDEX ÍRÓJÁNAK SAJÁTKEZŰ JAVÍTÁSAI

Előző dolgozatomban foglalkoztam már az Érdy-kódex kétbetűs magánhangzóival és SUHAJDA LAJOSnak e kérdés megoldását megkísérlő tanulmányával (Népr. és Nyelvtud. I, 111—124), és kimutattam: »tarthatatlan az a nézet, mely az ÉrdyK. ee betűt az *ē* és *é* jelének tekinteti, tekintet nélkül ennek hosszú vagy rövid voltára, az *e* betűt pedig az *e* és *ē* (= *ē*) hang jelének minősíti« (uo., 124.) — Mivel SUHAJDA megállapításait a szakirodalom átvette, szükséges részletesebben foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy milyen javításokat tett a szerző az *e*, *ee*, *a*, *aa* írásában, mert e javítások döntő jelentőségűek az *e*, *ee* minőségének megítélése szempontjából. Itt is hangsúlyozom, SUHAJDA tagadja azt, hogy *e* betűt *ee*-re javított a kódex írója (NyK. XXXI, 206). Rá kell mutatnom arra is, mennyire pontatlan a Volf-féle kiadás.

Az Érdy-kódex kéziratában — Suhajda Lajos megállapításával ellentétben — igen sok, az Érdy-kódex írójától származó javítást találhatunk, de ezeket a Volf-kiadás nem jelzi. E javítások nagyjából a következő csoportokba oszthatók:

A) A kódex írója a szövegből kimaradt *összefüggő szövegrészt vagy egy-egy szót* a sor fölé, a lap szélére, a lap tetejére vagy a lap aljára írja pótlólag.

B) A kódexíró az egyes szavakból kimaradt *betűket* közvetlenül az illető szó fölé írja.

Az Érdy-kódex írójának sajátkezü javításai, szó- és betűpótlásai, igen sok esetben kétségtelenül bizonyítják egy-egy szó *e* hangjának hosszú vagy rövid voltát, s azt is, hogy az Érdy-kódex írója a kettős *ee* betűvel feltétlenül hosszú *é* hangot, az *e* betűvel pedig a zárt és nyílt rövid *e* hangokat jelölte a kódexben. (Épp úgy, mint az előző századok azon kódexírói, kik kézírataikban a magánhangzók mennyiségét és nem minőségét jelölték; mint ahogyan azt a kancelláriai helyesírást követő kódexírók — s velük együtt az Érdy-kódex írója is — tették.

Vizsgáljunk meg néhány olyan fontosabb esetet, ahol a kódexíró kimaradt szövegrészt, szót vagy betűt utólag írt be a kéziratba. (A kimaradt és pótlólag beírt szövegrészekből természetesen csak azokat a szavakat vizsgáljuk, melyek a bennük levő *e* hang rövid vagy hosszú voltát bizonyítják).

I. A kódex írója a kódexben az *is* szót következetesen *ees*-nek jelöli, míg az *és*-t *es*-nek írja. Hogy nem csupán véletlenek láncolatáról van

szó, hanem a két szó magánhangzóinak hosszúsága között a kódex írója pontos megkülönböztetést akart tenni, azt kétségtelenül bizonyítják a kódexíró sajátkezű javításai is.

Többször előfordul ugyanis, hogy a kódexíró a szövegből kifejejteti az *és* vagy az *is* szót. A javítást — betoldást — mindig pontosan elvégzi, nem cserélve fel ilyenkor sem az *és* jelölését (*es*) az *is* jelölésével (*ees*). Az *is* szó jelölése (*ees*) még azokban az esetekben is *ee*-vel történik, amikor a javítás számára a hely szemmel láthatóan igen kevés.

Vizsgáljuk meg egyenként az eseteket:

A szövegből kimaradt *és* (*es*) szó

1. *e*-vel írva a szöveg fölé a 34. lap első hasábjában az alulról számított 18. sorban, így:

| ...ewró^{es}m az wr.... |

2. *e*-vel írva a szöveg mellé a 78. lap első hasábjában az alulról számított 4. sorban:

es | malazt.... |

3. *e*-vel írva a szöveg fölé a 81. lap első hasábjában a felülről számított 13. sorban:

|nyomorw^{es}fagot || haborw^{es}fagot |

4. *e*-vel írva a szöveg mellé a 83. lap első hasábjában a felülről számított 23. sorban:

es | ydeyn.... |

5. *e*-vel írva a szöveg mellé a 95. lap első hasábjában az alulról számított 14. sorban:

es | iftennek.... |

6. *e*-vel írva a szöveg fölé a 105. lap első hasábjában a felülről számított 13. sorban:

| Jefus^{es} || megh.... |

7. Gótbetűs szövegben *e*-vel írva a szöveg fölé a 132. lap második hasábjában a felülről számított 21. sorban:

|tartt^{es}yaak || gymelczót |

8. *e*-vel írva a lap szélére a 253. lap első hasábjában az alulról számított 8. sorban:

es | az.... |

9. e-vel írva a lap szélére a 399. lap második hasábjában a felülről számított 7. sorban:

....varban.... | es pojonban

10. e-vel írva a szöveg fölé a 413. lap első hasábjában a felülről számított 23. sorban:

....^{es} meg azot meg....

A fentiekkel szemben a szövegből kimaradt *is (ees)* szó

1. Gondos, gótbetűs írással *ee*-vel írva a szöveg fölé a 92. lap első hasábjában az alulról számított 6. sorban:

....en ||^{ees} az....

2. *ee*-vel írva a szöveg fölé a 100. lap második hasábjában a felülről számított első sorban:

....ffyaýt ||^{ees} zent....

3. *ee*-vel írva a szöveg fölé a 118. lap első hasábjában az alulról számított harmadik sorban:

.....meegh ||^{ees} atal....

4. *ee*-vel írva a szöveg fölé a 202. lap második hasábjában a felülről számított 19. sorban:

....Ewtet^{ees} zent....

(ez már közölve)

5. *ee*-vel írva a szöveg mellé a 254. lap első hasábjában az alulról számított 7. sorban:

ees | meg tartaa....

6. *ee*-vel írva a lap aljára a 301. lap első hasábjában a legelső sorban:

<ees

7. *ee*-vel írva a lap szélére a 383. lap első hasábjában a felülről számított 13. sorban:

nek ees | wgyan azon....

8. *ee*-vel írva a szöveg fölé a 461. lap első hasábjában az alulról számított 13. sorban:

....býnes ember ||^{ees}....

9. *ee*-vel írva a szöveg fölé az 542. lap első hasábjában a felülről számított 8. sorban:

.....holt akkoron ^{||ees} vele.....

10. *ee*-vel írva a szöveg fölé az 579. lap második hasábjában az utolsó sorban:

.....arrol ^{||ees} gondot.....

11. *ee*-vel írva a lap szélére az 580. lap első hasábjában, a felülről számított 29. sorban:

ees | ygazoÿtod.... ^{megh}

12. Gótbetűs írással *ee*-vel írva a szöveg fölé az 587. lap második hasábjában a felülről számított 10. sorban:

.....a"ttye |
töket ^{ees} || meg.....

A fentiek mellett található két olyan eset is, ahol a pótlólag beírt *is* (*ees*) nem *ee*-vel, hanem csak *e*-vel van jelölve. Ezek:

1. A 387. lap első hasábjában a felülről számított 13. sorban:

ynekewnk ^{es} engheggÿven....

2. Az 581. lap második hasábjában az alulról számított 17. sorban:

Wr papa ^{es} lathwan....

E két eset nyilvánvalóan íráshiba; a kódex írója az egyik *e* betű leírását elmulasztotta. Ez nem lehet kétséges, ha az *és* (*es*), valamint az *is* (*ees*) szavaknak az egész kódexben következetesen történő jelölésére gondolunk, mely következetes jelölés a *kódexíró sajátkezű javításaiban is érvényre jut*.

II. A kódexíró a kódexben a *mæg* igekötőt mindig *e*-vel, (*meg*), a *mæg* határozószót pedig következetesen *ee*-vel (*meeg*) írja, ami kétségtelenül azt bizonyítja, hogy a *mæg* igekötőt zárt rövid *e*-vel, a *mæg* határozószót pedig zárt hosszú *e* hanggal ejtették a kódexíró nyelvjárásában.

A két szó *e* hangjainak jelölése között akkor is pontos különbséget tesz a kódex írója, amikor a két szó esetében javításokat tesz a kéziratban.

Az esetek a következők:

A szövegből kimaradt *mæg* szó:

1. *e*-vel írva a szöveg mellé a 75. lap első hasábjában az utolsó sorban:

megh | egÿ maÿnak....

2. *e*-vel írva a szöveg mellé a 121. lap első hasábjában az alulról számított 4. sorban:

+meg |yrta +kenyweenek |

3. *e*-vel írva a szöveg mellé a 133. lap első hasábjában a felülről számított 13. sorban:

+meg |vylaghnak +nem |

4. Gótbetűs szövegben *e*-vel írva a szöveg fölé a 252. lap első hasábjában a felülről számított 9. sorban:

|lassok ^{meg} || mykeppen |

5. *e*-vel írva a szöveg mellé a 363. lap első hasábjában az alulról számított 13. sorban:

|| megh | nna || mert |
erteek | |

6. *e*-vel írva a szöveg mellé a 380. lap második hasábjában az alulról számított 10. sorban:

		meg technek
		a' my' földé
		w'nkón

7. *e*-vel írva a szöveg mellé a 420. lap második hasábjában az alulról számított 3. sorban:

| ember +zomorkodyk | +meg

8. *e*-vel írva a szöveg mellé a 433. lap második hasábjában:

| allyok | meg

A *még* határozószónak a szövegből való kimaradására példát nem találtam, de van három *meg*-ről *meeg*-re való javítás a kéziratban. A kódexíró mindhárom esetben *e*-vel jelölte a *még* határozószót. Majd a hibát észrevéve, a szó fölé pótlólag odaírt még mindhárom esetben egy-egy *e* betűt.

- a) A 248. lap második hasábjában az alulról számított 12. sorban:

| ^c meg az pwztaban |

- b) A 316. lap első hasábjában a felülről számított 2. sorban:

| ^e meg reeghen |

c) A 60. lap második hasábjában az alulról számított 4. sorban:

|aldatot meg^e..... |
 (ez már közölve)

III. A *lészen* (ő lesz) szó a kódexben többségében *ee*-vel jelölve található: *leezen*. Hogy ezt a szót első szótagjában valóban zárt hosszú é hanggal ejtették a kódexíró nyelvjárásában, s a kódexben előforduló *lezen* alakok íráshibáknak tekintendők, azt bizonyítják a kódexíró sajátkezű javításai is:

1. A 105. lap első hasábjában — gótbetűs szövegben — alulról a 9. sorból kimaradt a *lészen* szó, s a kódexíró, utólag a lap szélére írta ki. Nem gótbetűkkel, de gondos folyóírással: *ee*-vel:

+leezen |nyomorwſagok+tenghery |

2. A 111. lap második hasábjának első sorában — szép gótbetűs írással — a *lészen* szót a kódexíró tévedésből *e*-vel írta: *lezen*; majd a hibát észrevéve, a szó fölé írta a kimaradt *e* betűt:

|erem^e lezen |

IV. A *kell* szót *e*-vel is jelöli a kódex írója. Azonban hosszú zárt *é*-vel való ejtése mellett szólnak a kódexíró sajátkezű javításai:

1. A 105. lap második hasábjában az alulról számított 19. sorból kimaradt a *kell* szó, s a lap szélére pótlólag írta be a kódex írója, *ee*-vel:

|bel +tellveſedny | +keel

2. A 109. lap második hasábjában az alulról számított 11. sorban azonban a szövegből kimaradt *kell* szó csak *e*-vel írva került pótlólag a szöveg fölé:

|nem ||^{kel} ennen |

3. Hogy a hosszú zárt *é* hanggal való jelölés a helyes, azt kétségtelenül bizonyítják a 372. és a 457. lapon levő javítások. A 372. lap második hasábjának utolsó előtti sorában — szép gótbetűs írás — a *kellemetes* szó első szótagbeli magánhangzóját először *e*-vel jelölte a kódexíró, majd *utólag fölé írt még egy e betűt*:

|kellemetes leen ewneky |

A 457. lap első hasábjában a felülről számított 16. sorban — szintén gótbetűs írás — a *kellettem* szó első szótagját ugyancsak *e*-vel írta le a kódexíró, majd a tévedést észrevéve, a szó fölé írta pótlólag a második *e* betűt:

|ennekem^e kellettem |

V. A *-ség* képzőt általában *ee*-vel jelöli a kódexíró. Hosszú, zárt *é*-vel való ejtését bizonyítja a 64. lap második hasábjának utolsóelőtti sorában levő javítás is. Itt a *-ség* kimaradt a szövegből, s a lap szélére pótlólag írta le a kódex írója, *-ee*-vel:

} az kerezttyen}+ hywattateek | +feegh

(A kéziratban a *feegh* egy vonallal a + helyére utalva.)

VI. Az *ilyen* szót *ellyen*-nek ejtették a kódexíró nyelvjárásában. A szó kódexbeli *eellyen* jelölései mellett egy javítás is bizonyítja ezt.

A 105. lap második hasábjában a felülről számított 6. sorból — gótbetűs írás — kimaradt az *ilyen* szó. Pótlólag került a szöveg fölé, a rendkívül kevés hely ellenére is gondosan kiírva mindkét első szótagbeli *e* betű:

| ewnekÿk / ^{eellyen} / hajonlatofjagot |

VII. A *nép* szót általában *ee*-vel jelöli a kódex, ejtése tehát hosszú, zárt *é*-vel történt. A tbsz: *k* jele előtti *e* hang viszont rövid *e* volt, jelölése ennek megfelelően mindig *e*-vel történik.

A 106. lap első hasábjában, a felülről számított 10. sorban előfordul a *népek* szó. A kódexíró először így írta: *nepeek*, véletlenül felcserélve a két szótag magánhangzójának jelölését. Tévedését azonban észreveszi, s pontosan ki is javítja: Kidörzsölte a második szótag egyik *e* betűjét — az *e* körvonalai azonban még jól láthatók — s az első szótag fölé pótlólag odaírt még egy *e* betűt, így:

| ^e nepeek |

Ez az íráshiba és e hibának a szerző által való kijavítása döntő bizonyíték arra, hogy az *e* rövid magánhangzót jelöl, az *ee* pedig a hosszú *é* hangot. (Ugyanígyen tévedés fordul elő még pl. a 169. lap második hasábjában az alulról számított 18. sorban. A szót itt is *nepeek*-nek írja a kódexíró, de a tévedést itt nem vehette észre, mert nem javította ki.)

VIII. Az *egy* szó jelölése nem történik következetesen *ee*-vel a kódexben, vannak *e*-vel írt esetek is. A szó hosszú, zárt *é*-vel való ejtése mellett bizonyít azonban egy javítás is: a 123. lap első hasábjában a felülről számított 16. sorból kimaradt *egy* szót a kódexíró szép, gondos, gótbetűs írással, szinte rajzolta, így írta le a szöveg mellé:

eegÿ | |

IX. A *-vén* toldalék általában *ee*-vel jelöltetik a kódexben. Ejtése tehát hosszú, zárt *é*-vel történt. A kevés számban megtalálható *e*-vel való írás feltétlenül téves jelölés eredménye. Ezt bizonyítja a 123. lap első hasábjában történt javítás is. A felülről számított 23. sorból kimaradt az *ülvén* szó, s gondosan rajzolt gótbetűjükkel így került a lap szélére:

|| ŷlween | |

X. A *beszéd* szó második szótagjának hosszú zárt *é*-vel való ejtését a 134. lap második hasábjában a felülről számított 12. sorban levő javítás is bizonyítja. A gótbetűs szövegből kimaradt *beszéd* szó pótlólag a lap szélére került, szintén gótbetűkkel:

| ez (yghe)¹ +el vala | +bézeed

XI. Mészöly Gedeon már idézett cikkében többek között bebizonyítja, hogy a kódexben az *-és*, *-ét* stb. végződésnek magánhangzója mindig rövid a hasonló hangtani körülmények közt levő *-és*, *-ét* stb. végződésnek hosszú zárt *é* hangjával szemben. A kódexben valóban következetes ezen végzéseknek *e*-vel, ill. *ee*-vel való jelölése. A kódexíró ezt a következetes jelölést a javításban is érvényesíti. A 162. lap második hasábjában az alulról számított 8. sorból kimaradt a *születését* szó. A kódexíró pótlólag a szöveg fölé írta, a rendkívüli kevés hely ellenére is mindkét végződést *ee*-vel:

| marianak / ^{zyletee/feet} akarwan |

XII. Az *-é* kérdőszót a kódex *ee*-vel jelöli. Suhajda Lajos tanulmányában ezt a szót azon szavak csoportjában tárgyalja, melyeket a kódex *ee*-vel jelöl, Suhajda szerint helytelenül, mivel ezeket a szavakat az 1900. körüli magyar nyelv rövid *e*-vel ejtette.

Ez a kérdőszó a régi magyar nyelvben *é*-nek hangzott, s még ma is ejtjük így. A kódexíró tehát nem téved, amikor következetesen *ee*-vel jelöli azt.

A 279. lap második hasábjában az alulról számított 17. sorban a kimaradt *é* kérdőszó a szöveg fölé került utólag. A kódexíró gondosan kiírja itt is mindkét betűt:

| Twdod / ^{ee} leányom |

XIII. Az *-ért* végződést nem jelöli következetesen *ee*-vel a kódex, de ez a jelölésmód van többségben, az *e*-vel való jelölésre jóval kevesebb példa van. Az *e*-vel írt eseteket téves jelölésnek kell minősítenünk. Ezt igazolja az író egyik javítása is.

A 477. lap második hasábjában az alulról számított 13. sorból kimaradt az *okáért* szó, s pótlólag került a lap szélére. A szó igen nehezen fért ki, a *t* betű vége már le is maradt a lapról, de a két *ee* betűt pontosan kiírja a kódexíró:

| annak +hozva előve | +okaeert

XIV. A 649. lap második hasábjában az alulról számított 3. sorban is találunk egy — kétségtelenül — *e*-ről *ee*-re való javítást. A szót először így írta le a kódexíró: *Idwözülhetnek*, s mikor leírta, akkor látta, hogy az *Idwözülhetnének* szót kellett volna írni. Átjavította hát, a szó végére odairta a három hiányzó betűt, az utolsó előtti szótag fölé pedig *odairt*

¹ A zárójelbe tett szó az eredetiben át van húzva.

még egy *e* betűt. Csak a *k* betűt felejtette el kidörzsölni, az fölöslegesen benne maradt a szóban, melynek ez a végső képe:

| myatta zegeen býnefjek Idwózwlhetneknek |

XV. A 410. lap első hasábjában a felülről számított 25. sorból így közöl Volf egy szót: *nekik*. A szó jelentése »némelyek«, kéziratbeli jelölése pedig a következő: A szót a kódexíró először így írta: *nekek*. Az első szótag ejtése nyilván hosszú, zárt *é* hanggal történt, mert az első szótag fölé pótlólag odairt még egy *e* betűt:

|^e nekek |

Nem állja meg tehát a helyét Suhajda Lajosnak az a megállapítása, hogy »... nem is vesszük észre a kódexben sehol sem, hogy az író javítani iparkodott volna a hibákat.« Alig találhatunk ugyanis olyan lapot a kéziratban, melyen valamiféle, kisebb-nagyobb javítás ne volna. S nemcsak mondatokat és szavakat ír be pótlólag a kódexíró, hanem találunk *ee*-re való javítást is. Amint láttuk, a kódexírónak ezek a sajátkezü javításai is kétségtelen bizonyítékok arra nézve, hogy a kettős *ee* betűkkel a zárt hosszú *é* hangot jelöli az Érdy-kódex.

XVI. A kancelláriai helyesírás a magánhangzók hosszúságának jelölésére az *aa*, *ee*, *oo*, *öo* betűkettőzéseket használja. Mint már szó volt róla, az Érdy-kódex helyesírása mindenben a kancelláriai helyesírást tükrözi, többek között a magánhangzók hosszúságjelölése itt is betűkettőzéssel történik.

Az Érdy-kódex-beli *ee* betűk hosszúságjelölése mellett bizonyítanak a kódexben fellelhető *aa*, *oo*, *öo* betűkettőzések is, melyek általában a hosszú *á*, *ó*, *ö* hangok helyén találhatók. Suhajda szerint ezek a betűkettőzések sem a hosszúság jelei. Arra viszont nem tud választ adni tanulmányában, hogy mit jelölnek a kódexbeli *aa*, *oo*, *öo* betűk. Suhajda véleménye erről a következő: »Figyelemre méltó dolog továbbá az is, hogy a többi magánhangzók, nevezetesen az *a*, *o*, *ö* kettőzése az *ee* mellett elenyésző csekély, a miből kitűnik, hogy a kódex-író vagy másoló csakis az *e*-féle hangok között akart valami különbséget tenni. Mert hiszen, ha már egyszer az *e*-féle hangok időmértékbeli különbségét észreveszi és jelöli, miért ne tenné meg ugyanezt oly terjedelemben az *a* és az *o* nál is, a hol a nyújtás csak olyan feltűnő jelenség, mint amazoknál.« (i. m. 90—91.) Majd később: »... a többi magánhangzónak kettős betűvel való jelölése az *ee*-k számához képest aránytalanul csekély s oly következtelen, hogy nem tudjuk egyelőre eldönteni, mit akart itt a kódexíró a betűkettőztetéssel jelölni: hosszúságot-e vagy az illető magánhangzó valamely más sajátosságát.« (i. m. 222—223)

A fenti megállapítások hibásak: Az *aa* betűk száma ugyanis nem elenyésző csekély. Nagy számban és eléggé következetesen használja az ÉrdyK írója bizonyos szavak és végzések hosszú *á* hangjának jelölésére. Azonkívül ha a kódex írója csak az *e*-féle hangok között akart volna különbséget tenni, akkor a többi hangokat egyáltalán nem jelölte volna kettős magánhangzóval.

(Hasonló esetek *aa*-val jelölve másutt is a kódexben. Pl.: akarnaak 395/b, halgathnaak 402/a, hordoznaak 498/a, hoznaak 407/b, koronaznaak 402/a, otalmaznaak 402/a stb.)

4. Az 563. lap első hasábjában a felülről számított 11. sorban a *látá* = *ő látta* szó második szótagját is csak *a*-val írta le először a kódexíró, s utólag írta fölé a második *a* betűt:

 es lata nylw
an

- (Hasonló esetekben *aa*-val jelölve a szó a kódexben. Pl.: adaa 496/b, akaraa 388/b, byzonooytaa 394/b, fogadaa 397/a, foglalaá 401/a, haytaa 400/b, Lataa 403/a, zabadoytaa 387/b, zallaa 400/b, ki vonyaa 401/a stb.)
5. Az 597. lap első hasábjában a felülről számított 14. sorban a *választalak* = *én választottalak* szó harmadik szótagja fölé is pótlólag írta oda a második *a* betűt a kódexíró:

 En
kÿ	valasztalak

Nem lehet kétséges, hogy a gondosan javított, kettős *aa* betűkkel a kódexíró a hosszú *á* hangot akarta jelölni. Ha pedig a kettős *aa* betűk hosszúságot jelölnek, ez is bizonyítja, hogy a kettős *ee* betűk sem jelölhetnek mást, mint a hosszú zárt *é* hangot.

2. HIBÁS ÉS JAVÍTATLAN KÖZLÉSEK VOLF KIADÁSÁBAN

Az egyes szavak és végzések ÉrdyK-beli jelöléseinek megállapításához nem elegendő a Volf-féle kiadásra támaszkodni, még kell vizsgálni azt is, hogy a kérdéses helyeken a *kézirat* milyen hangjelöléseket használ. Suhajda Lajos ezt is elmulasztotta megtenni, s ezért megtörténik, hogy olyan, — a Volf-féle kiadásból vett — ÉrdyK-beli adatra hivatkozik, melynek kézirátbeli jelölése eltér a Volf-féle kiadás nyilván nyomdahiából származó jelölésétől.

Különösen fontos megvizsgálni a kézirátbeli jelölést azokban az esetekben, ahol egy-egy szónak vagy végződésnek az ÉrdyK-beli szabályos alakjától eltérő, kivételes jelölést találunk. A szabályostól eltérő, kivételes esetek megjelenésének okaira a kézirátot megvizsgálva, legtöbbször magyarázatot kapunk. Ilyen pl. a már tárgyalt *eekees* szó -és képzőjének kivételes módon *ee*-vel való jelölése is.

Ha az egészen kivételes eseteket megvizsgáljuk a kézirátban, nemcsak a kódexíró téves jelöléseire, annak módjaira derül fény, hanem a kézirát és a Volf-féle kiadás közti eltérésekre is. Nézzünk ezekre néhány példát:

1. A kódexben az -és végződés — mint már többször is szó volt róla — mindig *e*-vel jelöltetik. Épp ezért igen feltűnő adat a 315. lap második hasábjában az alulról számított 13. sorban a Volf közlése szerinti *dychewfegees* szó. Utolsó szótagjában az -és képző *ee*-vel írva. A

kéziratot megvizsgálva azonban azt láthatjuk, hogy ott a jelölés szabályosan *e*-vel történik: *dychewfeeges*.

| dychewfeeges |

2. A 386. lap második hasábjában a felülről számított 18. sorban a *reménységet* szó utolsó szótagja Volf szerint *ee*-vel írva található. Feltűnő adat, hiszen az *-ét* végződés mindig *e*-vel jelöltetik a kódexben. Ha a kéziratot megnézzük, láthatjuk, hogy ismét a nyomtatott szöveg a téves: a kódexíró szabályosan *e*-vel írta a szót:

| remeenfeeket |

3. A *két* szó *ee*-vel való jelölése ritka, általánosabb az *e*-vel való jelölés. A 19. lap második hasábjában a felülről számított 13. sorban levő *két* szó írása is *e*-vel történik: *ket*
Volf ennek ellenére *ee*-vel közli a szót.
4. A *kedég* szó második szótagjában általában *ee*-betű található a kódexben. A 498. lap második hasábjában a *kedég* szót Volf *e*-vel közli. A kéziratban viszont *ee*-vel található a szó. Az egyik *e* betű beleolvad a *d* betűbe.

| ke
| deegh |

5. A 373. lap első hasábjában a *kedég* szót második szótagjában *e*-vel közli Volf: *kedegh*. A kéziratban azonban a következőt találjuk:

| Valeek ke
| eegh |

A gondos, gótírásos szövegben a szó első szótagja, a sor végére került. A második szótagból azonban a kódexíró kifejejtette a *d* betűt, *de* a *két ee* betűt *hiánytalanul leírta*.

6. A 638. lap második hasábjában az utolsó sorban levő *kedég* szót is *e*-vel közli Volf a második szótagban, *de* a *kézirat itt is ee*-vel való jelölést mutat. Az egyik *e* betű itt is beleolvad a *d* betűbe:

| kedeeeg |

7. Az 579. lap első hasábjában az alulról számított 4. sorban a *kedég* szó így található:

| kede
| gh |

Egy *e*-vel írva. Oka az lehet, hogy a szó a sor végére kerülve, az egyik *e* betű lemaradt róla. (A szót Volf itt helyesen — *e*-vel közli.)

8. Az 504. lap második hasábjában a felülről számított 22. sorból a *hegyére* szót Volf így közli: *hgyeeere*. A hiba a nyomtatott szövegben van, a kéziratban így található a szó:

| heegÿere |

9. A 359. lap első hasábjában a felülről számított 14. sorból a *keresztynné* szót így közli Volf: *knrezttyennee*. A kéziratban azonban a szó írása szabályos:

| kerezttÿennee |

10. A *levél* szó jelölése a kódexben: *level*. A 617. lap első hasábjában a felülről számított 24. sorból a *levélben* szót Volf így közli: *leweelben*. A kézirat azonban a szabályos jelölést mutatja, a szó második szótagjában *e* betűvel:

| lewelben |

11. Az 549. lap második hasábjában a felülről számított 16. sorból a *mester* szót Volf így közli: *meester*. A kézirat ezzel szemben egy *e* betűt mutat, így:

| mefter |

12. A 372. lap második hasábjában az utolsóelőtti sorban levő *kellemetes* szót Volf első szótagban *e*-vel közli: *kellémetes*. A kézirat jelölés-módja ezzel szemben:

| kellemete^ef |

13. A 457. lap első hasábjában a felülről számított 16. sorban levő *kellettem* szót is csak *e*-vel közli Volf az első szótagban, szemben a kézirat jelölésével:

| kellettem^e |

14. A 410. lap első hasábjában a felülről számított 25. sorból a *neekék* = *némelyek* (a szó második szótagjában valószínűleg íráshiba folytán, *i* helyett *e* van a kódex kéziratában) szót így közli Volf: *nekik*. A szó jelölése a kéziratban:

| neek^e |

15. A 304. lap első hasábjában a felülről számított 24. sorban ez a szó áll: *asszonnyá*. Volf így közli: *azzonya*. A kézirat ezzel szemben szabályos írásmódot mutat:

| azzonnyaa reewtetót |

A nyomtatott szöveg és a kézirat közötti ezen eltéréseket Volf nyilván nem vette észre, amikor a szöveget átnézte, s így nem is jelölte azokat hibajegyzékében.

A kódex hangjelöléseit tanulmányozva azonban feltétlenül szükséges a nyomtatott szövegnek a kézirattal való összevetése — különösen a szabálytalan, kivételesnek tűnő hangjelöléseknél — mivel a hibás, nyomtatott szöveg zavart okozhat az egyes magánhangzók hosszúságjelöléseinek megállapításánál is.